

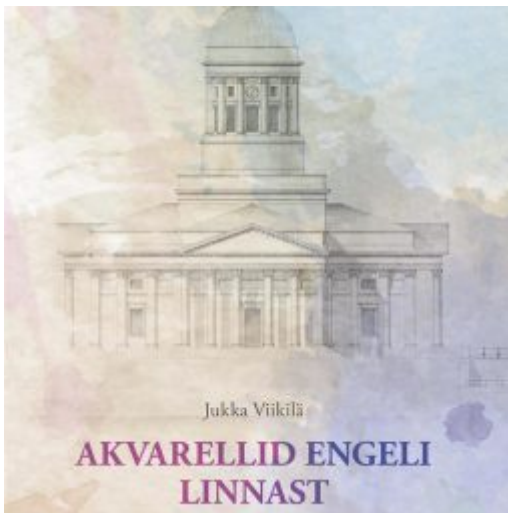

„Kõige sõbralikum, mis sa inimesele võid teha, on ehitada talle linn“

09.03.2018

Elu arhitekt Engeli ümber võis olla habras, kuid Helsingi linn pidi saama kindel.

ELLE-MARI TALIVÉE

Jukka Viikilä, Akvarellid Engeli linnast.
Soome keelest tõlkinud Kai Aareleid,
toimetanud Inna Lusti. Post Factum, 2017.
204 lk.

Berliinist pärit arhitekt Carl Ludwig Engel (1778–1840) on ilmselt suuresti vastutav selle eest, kuidas Soome pealinna ette kujutame. Jukka Viikilä romaani „Akvarellid Engeli linnast“ (2016) minategelane lammutab selle pildi kõigepealt tükkideks ja ehitab siis uuesti üles arhitektina peetud päevaaraamatus aastatel 1816–1840. Engel on oma suurest sünnilinnast sattunud kohta, kus päike tõuseb talviti enne lõunat ja „[k]ui laevad selle kivilid karile jooksevad, ei torma elanikud mitte rüüstama, vaid minemapääsemise lootuses küüti paluma“ (lk 21). Napid päevikumärkmed on ühtaegu luulelised ja proosalised, Viikilä raamat nagu tema arhitekti ehitatav kirik – rohkem vaikust kui ehitusmaterjali (lk 66), taustal tasa kajavad muusikahelid.

Linn, mis on kõigepealt keiser Aleksander I unistus, seejärel arhitekti kujutus paberil, põimub lahutamatuks linnaehitaja eluga. Siia ta jääb, siin kasvatab üles lapsed ja matab lahkunud.

Katsugu lugeja meeles hoida, et Engel näeb linna vaimusilmas ja

alles kavandab seda, mida veel ei ole olemas või mis ei pruugi sündida. Ta adub olemasolevat taustana (tema tajuviise arvestades võib-olla ka taustaheli või -muusikana) oma tööle: „üksluiste, ühevärviliste, ühekõrguste elamute ja nende asukate argielu rütm“ (lk 30) vajab osalt lammutamist, osalt ongi juba varemeis 1808. aasta tulekahju järel. Engeli akvarellide leebetes joontes kerkivate hoonete kohal heljub tuhk, põlemise hais ning plahvatuste tolm, sest kalju tuleb hoonekvartalite maastikku sobitamiseks purustada. Ruumi organiseerib Engeli oma kodulinna kutsunud arhitekti Johan Albrecht Ehrenströmi põhiplaan. Ehrenström ei pelga vuhisevat meretuult ega hunte merejälil ning aimab Turus suhkruvabrikut projekteerinud Engelit kohates noore linnaarhitekti võimeid. Berliini ehitusmeistri poeg otsustab

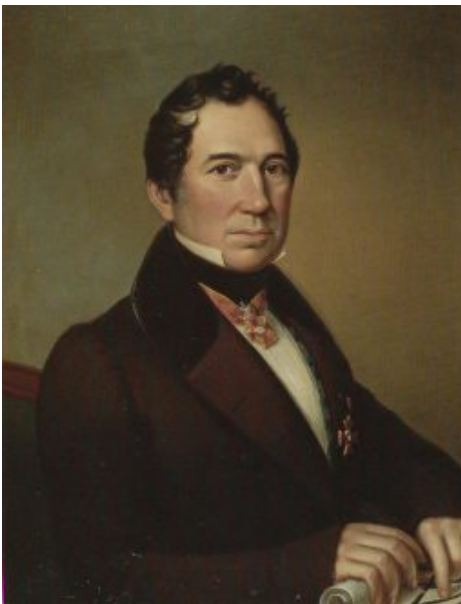

1816. aastal otsustas tsaar Aleksander I teha Helsingist Soome suurvürstiriigi uue pealinna, senisest pealinnast Turust toodi üle ka ülikool. Pildil Helsingi Raekoja plats enne kesklinna ümberehitamist. Carl Ludvig Engeli joonistus (1820).

Helsingi ülikooli raamatukogu / Wikimedia Commons

siia rajada valge linna. Niisiis „alaku Palladio stiili võidukäik selles lõmitavas linnas“ (lk 43), kus randa jookseb kuivale eksinud vaal ja elanikud on nagu see maa ise, linnaaluste kaljude moodi. Kinnisem kui kohalikud on aga arhitekt ise, kes on pimedail talveõil oma küünla usaldamatult värelevasse valgusringi vangistatud.

Enne Helsingit oli Engel Revali linnaarhitekt, ta on niisiis ka Tallinna mitu hoonet ehitanud.² Raamatus igatseb Engel alguspunktiks täiesti tühja kohta, sellist, kus ei segaks ka tema enda minevik. Ent ruumi, kus puuduksid mälestused või unistused, ei ole olemas. Nõnda on Engeli akvarellidel sedagi, mida enam pole. Kuskilt ruumist vaatavad isa ikka terased vilkad poisisilmad, mis kuuluvad Revalis sündinud ja Peterburis surnud pojale Carl Eduardile. Teine Tallinna-laps on linnuluine Emilie, rahhiidist moondunud liikmetega tüdruk, kellest ema Charlotte surma järel saab Engeli kodu hing. Tütrel 1840. aastal matnud, jäi arhitektil endal Hietaniemisse perekonna hauaplatsile viimiseni pelk neli kuud. Helsingis oli sündinud veel kolm Engeli-poissi, kellele Viikilä raamatus ei ole nime antud. Olgu nad siin nimetatud: Carl Alexander, Ludvig Albert, Johan Wilhelm – arst, sõjaväelane ja arhitekt, kellest vaid keskmisele sai osaks pikk iga, abielu ja järeltulija.³

Helsingi linnaarhitekt Engel Johan Erik Lindhi maalil. Engel kavatses Soomes töötada mõne aasta, kuid jäi sinna elu lõpuni. Helsingist sai tema elutöö.

Wikimedia Commons

Tütart piinanud rahhiidil ja päikese puudusel on seos, suved on siinmail liiga lühikesed. Nii näib, et raamatu-Engeli süütunne seepärast, et ta omakseid neis pidevas talveöö hämaruses viibivais linnades peatuda palub, paneb teda otsima soojust ja valgust ning seda inimestele jagama. Seda ka täiesti reaalselt: Soome ehitusvalitsuse juhina ehitas ta kodu Bulevardi tänavale ja rajas sinna Helsingi esimese iluaia, kus vähemalt lilli täis kasvuhoones oli ilmselt niisama soe nagu maikuises Berliinis. Arhitekti püüd ei jookse raamatus mujalgi päris liiva, mõnikord oli Suurturul „palav päev, ehkki mujal linnas oli jahe. Mõnikord, nagu praegu, sobitub ilm korraks soojamaa ümbrusega, justkui ehitajate pöörasusele vastu tules“ (lk 162).

Hoone, mida Engel aastaid joonistas ja mis päris valmis ei saanudki, on Helsingi toomkirik, toona Nikolai kirik. Päevikusissekande järgi pandi 25. juunil 1830, Augsburgi usutunnistuse 300. aastapäeval, kaua töölaua lebanud kirikule nurgakivi; arhitekt ja tema naine Charlotte seisid liigutatult kirikuplatsil, „jooniste ja valmis kiriku avaras vahepealsuses“ (lk 136). Seegi kirik on osalt kaugel mälestus, vihje Berliini Gendarmenmarkti kaksikkirikutele, mida ehitati seal Engeli noorusaastatel.⁴ Ent ka viide Tallinnale on siin väidetavasti olemas: Engel olevat just meilt põhja poole kaasa viinud oskuse paekivi mustritesse laduda, nii ka kiriku monumentaaltrepistikus.⁵

Toomkirikut hakkab raamatu-Engel ehitama kui hoonet, mis talle kuulsuse toob – torni rist paistku Berliini (lk 22). Võõrasse maasse süüvides tekib soov ehitada majakas, mis oleks ühtlasi kirik. Ta joonistab ka projektid väikeste maakirikute tarvis, mis on nagu valgusetriibud metsade vahel. Graniit, mida lõhutakse, on tardkivim, mille südames on mälestus kunagisest tulisusest. Engeli valge, lumesajusse kaduv suurkirik on kõige eel ja kohal nagu ilmutus (lk 63).

Kas Helsingi toomkiriku paralleel võib olla meil Tallinnas Estonia teatrihoone? Ka see on justkui eksinud paehalli keskele, liiga hele ja ebamaine, kahe võõramaalase projekteeritud, ehkki need ainult ülemerenaabrid, aga ikkagi Engeli-maalt pärit. Andrus Kiviräha romaanis „Liblikas“ meenutab Paul Pinna, kuidas Estonia teatrimaja kerkis: „Ta sündis kahetiivalisena ja valgena, tõeline liblikas keset teda ümbritsevaid halle, kulunud tiibadega kärbsed ja punaste katustega tõntsakaid lepatriinusid.“⁶

Paljudi kõneleb raamatus elu haprusest, linn peab aga tulema kindel. Mõndagi oskab arhitekt välistada: Engel oli mees, kes kartis tuld, ja tema Helsingi on põlematu. Hirmuks on tal põhjust, sest just oli põlenud Turu, sealsest ülikooli raamatukogust jäid alles vaid köited, mis olid lugejate käes. Raamatu-Engel kardab korraks, et ehk on seal süütajaks peetud Maria Vassi otsustanud kolida mõnda teise linna. Engelilt tellitud uue Turu põhiplaani saab tulekindlaks ka selle linna.

Ent tulevikuhirmudele – nagu meretuultele – on arhitekti joonistused abitumalt valla. Ta pelgab, et tema loodud lõunamaa linn ei sobi sellele hõredalt asustatud kaljusele neemele ulgumere saarestikus (lk 21), näeb unenägusid sellest, mida arvab kunagi temast mõni kesklinnas kõndija. „Mõtlen armastajatele saja aasta pärast, siin väljakul, teineteisel käest kinni hoidmas“ (lk 168), kes võiksid äkki tunda, et „[o]lguigi see linn siinsest kivist, ei ole ta sündinud sellest maast, vaid on kasvanud igatsusest, aga mitte nii nagu parim luuletus, vaid nagu meelega vangid jätetud kiri kongiseinal“ (lk 169). Arhitekti lohutuseks tahaks öelda või hoopis joonistada: võib-olla astuvad kaks armastajat näiteks varakevadel 2018 tuuliselt Unioninkatult raamatukogu kuplisaali ning jäävad korraks hingetuks, sest igatsusest sündinud valgus, vaikus ja värvid panevad nad äkki hardusega mõistma, et vähemalt nemad sel hetkel ei pea teineteisest ilma olema.

Dokumentaalse ja imeliselt luulelise kujutluse piiril balansseeriva teosena – autor mainib järelsõnas ka oma inspiratsiooniallikaid, muu hulgas Engeli kirjavahetust – sai romaan 2016. aastal Soome olulisima proosapreemia Finlandia ning Kaarle Jaakko Gummeruse järgi nimetatud Kaarle auhinna. Kai Aareleiu tõlge eesti keelde (2017) on omakorda esitatud kandideerima kultuurkapitali tõlkeauhinna.

1 Jukka Viikilä, Akvarellid Engeli linnast, lk 188.

2 Engeli ehitatud on näiteks Vanalinna Muusikamaja aadressil Uus 16c, kuid võib-olla siiski mitte sammastega hoone Kohtu 8. Vt Egbert Martins, Kaulbarši palee saladus. – Postimees 26. VIII 2017.

3 Salla Elo, Koti Helsingissä, sydän Berliinissä. Saksalaissyntyisen Carl Ludvig Engelin sopeutuminen Suomeen. Tampere ülikool, 2007, lk 55–57.

4 Vt Henrik Lilius, Engel, Carl Ludvig (1778–1840). – Biografiakeskus, <https://kansallisbiografia.fi/english/person/3213>

5 Karin Hallas-Murula, Soome-Eesti: sajand arhitektuurisuhteid. Eesti Arhitektuurimuuseum, 2005, lk 9–10.

6 Andrus Kivirähk, Liblikas. Tuum, 1999, lk 47.

👁 Vaatamisi: 267

[Comments](#)[Community](#)[Login](#) 1 [Recommend](#) [Tweet](#) [Share](#)[Sort by Best](#)

LOG IN WITH

OR SIGN UP WITH DISQUS

Be the first to comment.

 [Subscribe](#) [Add Disqus to your site](#)[Add Disqus](#)[Add](#)